

III

СМИСАО ИКОНОБОРСТВА

1.

Православно поштовање икона није прошло само кроз бурне иконографске, теолошке-сликовне, тескобе и проблеме, него је имало и једну сложенију, далеко опаснију, историју теолошко-теоретског пречишћавања и кристализације, чиме је, више него ичим другим, обелодањено да се ту не ради само о карактеристичном религиозном обичају и древној традицији, већ о егзистенцијалним принципима саме православне вере. У позадини иконопоштовања стоји једна читава теологија, сложена црквена наука, израсла у драматичној борби, једној од најжешћих за које зна црквена историја. То је била борба, духовна и физичка, интелектуална и морална, позната у историји под именом икономахије (икноборства, борбе око икона), која је, у своме зениту, трајала са већом или мањом жестином, преко 120. година (718—842).. Настала у Византији, онда највећем хришћанском царству, обухватала је, на разне начине, читави тадашњи хришћански свет, постала свецрквеном. Иконопоштовање дели судбину Цркве у свету и идентификује се са њеним, светлим и тамним, перипетијама. Ко год је оспоравао икону оспоравао је и Цркву, као и обратно. Показала се, у томе, црквена супстанцијалност иконопоштовања.

Борба око икона, одувек траје и никад не престаје. Порицање почиње од времена поштовања. То је повезано као сенка и светлост. Иконофилска акција наилази перманентно на иконокластичку реакцију. Негирање је, најпре, дошло из круга првих христолошких заблуда и јереси као и од ондашњег нехришћанског, јеврејског и мухамеданског, квазимонотеистичког окружења. Аријанци и евномијани, упоредо са својим догматским супротстављањем позитивном хришћанству, супротстављали су се и употреби икона у религијске сврхе. Било је чак и случајева да и неки иначе ревнитељи ортодок-

сије, у своме једностраном ревновању против хетеродоксије, изгубивши при том дубину и ширину хришћанског видика, оспоравају и саме иконе. Такав ауторитивни противник икона је на пр. Евсевије Кесаријски, који на молбу Констанције, сестре Константина Великог, да јој пошаље икону Спаситељеву — не удовољава њеном захтеву, него јој, штавише, у посланици шаље поуку да божонство Христово не може изразити никаква икона, заборавивши поред осталог на факт универзалног дејства оваплоћења, којим се може осветити сликарство и од њега учинити нарочито средство служења спасењу. Јудаистички и нехришћанско-монотеистички корени иконоборства, упоредо са њиховим несхватањем христологије, у овим иступима, јако су приметни. Стерилни монотеизам противи се истинитоме светотројичном монотеизму. Карактеристично је да је први званични државни гонилачки акт против икона протекао од мухамеданства. Калифа Језну забранио је једним указом 723. г. култ икона у своме царству и наредио њихово уклањање из хришћанских цркава, што је послужило као прототип за даље, оштрије и злокобније, државне едикте против икона. Зараза иконоборства је огромна и ваздаприсутна. Потребно је било само да се стекну извесне одређене околности, нарочито подршка земаљских власти, па да се иконоборство открије у своме страшном, рушилачком виду.

2.

Зато директна, класична и драстична, систематска и далекосежна, борба против икона настаје, као што смо напоменули, у византијском хришћанском царству, где су се ове околности стекле. Један кратки историјски преглед те борбе помоћи ће нам да уочимо боље њену суштину, смисао, унутарње мотивације и интенције. Та борба је прошла кроз неколике, углавном четири, фазе.

а. Први такву борбу у Византији отпочео је цар Лав III Исавријанац (717—774), који је иконоборству дао нарочито опори правац и жучну карактеристику. Потицао је из нижих друштвених слојева, био је без образовања, груб; војска је била прави, и скоро једини, његов свет. Један веродостојни савременик, папа Григорије II, назива његов ум „војничким, грубим и жестокиим”, а њега „човеком неуким, који нема научних појмова”. Овај цар је већ у својој природи и менталитету носио вандализам иконоборства. Он је издао оштре едикте не само о забрани но и о уништењу икона. Јавни отпори овом деспотском мешању државе у ствари Цркве били су силом власти скршени. Патријарх Цариградски Герман, изразити заштитник икона, збачен је тада са свога положаја и на његово место постављен инфериорни клирик сингел Анастасије који се без поговора потчињавао царским наредбама. Путем царских едиката, који почињу 726. г., заблуде иконоборства добијају законску снагу. Иконоборска доктрина проглашена је за званичну науку византијске државе и од државе подјармљене цркве (разуме се само њеног дела, који, ма колико бројан, не представља Цркву Божју, која је у Истини и онима, ма колико малобројним, који уз њу стоје). Затворена

је, због иконофилског расположења њених професора, висока Ираклијева теолошка школа у Цариграду и тиме задан јак ударац црквеној просвети. Отпочео је окротно уништавање икона и жестоко прогањање њихових бранитеља и поштовалаца. Међу овима се страдањем и отпором истиче Св. Јован Дамаскин, највећи православни иконолог свих времена.

б. За владавине Константина V Копронима (741—775) настаје нови, и највиши, успон иконоборства. Пошто грубо гоњење из претходног периода није скршило истину иконопоштовања, то се у овоме периоду окротно гоњењу додаје суптилна теолошко-литерарна акција. Сам цар је у овој делатности узимао најживљег учешћа. Он је написао више (око 13) списа против икона, од којих су два, и то најкарактеристичнија, сачувана. У овим написима разоткривена је иконокластичка теорија, у којој се, поред осталог, посеже у формална догматска образлагања и тражи библијска и патристичка подршка, где се, полазећи од оријенталних магичких схватања, тип иконе идентификује са својим архетипом, не разликујући њихову начелну разлику. Све је ово, заједно са административним мерама, било срачунато на припремање терена за сазив једног црквеног сабора, који би санкционисао и еклезиолошки легализовао иконокластичку теорију и праксу. Административно-литерарне припреме сабора пратило је смењивање епископа-присталица икона и на њихова места довођење иконокласта. Сабор се састао 754. г. у царском двору у Хијереји на малоазијској обали, а свој рад завршио у Влахеринској цркви у Цариграду. Присуствовало је 338 епископа, који су већ били припремљени да прихвате лажно учење о иконама. Источни патријарси и римски папа на овај сабор нису дошли нити послали своје претставнике. Сабор је прихватио Константинове тезе о принципијелној немогућности приказивања Христовог лика на иконама. На сабору је доминирало царско свевлашће, које се, поред осталог, испољило у постављању ефеског епископа Константина за цариградског патријарха (на место у то време преминулог Атанасија). Саборске одлуке су наређивале уништавање икона и бацале проклетство на њихове поштоваоце. Отпочело је дотле невиђени талас гоњења икона и иконофила. Опозиција томе терору имала је да претрпи нечувена страдања.

в. Трећа фаза би се могла назвати прелазном — од гоњења до победе, али је, баш због тога, и јако драматична: конвулзија иконоломаца и процват иконофилије. Још за Константиновог сина Лава IV Хазара (775—780) јачина гоњења слаби, отпор расте. Цар се иконоборства држао више по инерцији, него по убеђењу. После његове смрти на престо је ступио малолетни (десетогодишњи) Константин VI Порфирогенит (780—802), за чијег је малолетства, као регенткиња, његова мајка царица Ирина, посредством новог цариградског патријарха Тарасија, сазвала у Никеји Седми васељенски сабор 787. г., на коме је узело учешћа 367. епископа, уз учешће римског папе и источних патријараха, који је, као што је познато, на основу Св. Писма и Предања, осудио закључке иконоборског сабора из 754. г. као је-

рес и утврдио дефинитивно догмат о иконопоштовању. Овај сабор је метафизику и физику иконе довео у везу са Христовим Искупљењем и истакао да се поштовање не односи на слику као такву, на материјалну подлогу, него на личност која се на њој приказује.

Али тиме иконопротивништво још није било окончано. Његов пламен, у краткој паузи притајен, поново се разгорео за време Лава V Јерменина (813—820), који је, по већ уходаним начинима деспотизма, на II иконокластичком сабору 815. г. поништио одлуке Седмог васељенског сабора и успоставио негативне одлуке из 754. г. Остваривање нових непријатељских планова бацило је Цркву у нова искушења и страдања. Ово негаторство, иначе, не одликује се новим идејама, већ носи епигонски, неоригинални печат. Порив иконобораца се већ иживео; остали су још његови инертни фосили. За време Михаила II (829—842) бес гоњења икона поново јењава, док за време његовог сина Теофила поново оживљава и то је било доба последњег узлета овога злога покрета, као и највећег утицаја арабљанске, антииконичке, културе.

г. Тек ступањем на престо Михаила III (829—842) и, као регенткиње, његове мајке Теодоре, престала је борба против икона и дошло је до њихове коначне и тријумфалне победе. Све је већ било приправљено за овај тријумф. Победа је сазревала неодољиво по самој логици раста и разоткривања истине о икони и отпора црквеног народа лажним настојањима царске власти. Из иконофилског скровишта, где је сазревао процес догматског расветљавања и утврђивања, изникло је иконопоштовање као гора Господња. Царица Теодора и патријарх Методије били су само погодни инструменти онога што је, већ оформљено, чекало на свој час. Царица је, на интервенцију Патријарха, 842. г. законски, у име државе, признала светост светих икона. Прва недеља Великог поста проглашена је тада даном победе иконопоштовања, када је литија са иконама свечано ушла у храм Св. Софије у Цариграду, где је прокламован чин победе и установљен празник „Недеља Православља”, који својим непрекидним понављањем има да потсећа на непрекидну опасност од јереси и неодољиву победу над њима.

3.

Обелоданили су се у овој драматичној борби изразити фактори иконопротивништва, које, због своје присутности у сваком богоборству, треба овде посебно истаћи:

а. **Државна власт (и њена, погрешно схваћена политика).** Прави интерес сваке државе био би да респектује Цркву и користи њена мисионарско-благодатна дејства. Али византијска држава, оличена у својим царевима, често је, као што смо видели, ишла за тим да се послужи Црквом за постизање својих, без обзира како схваћених, војно-политичких циљева. Видели смо да је један од директних мотива првог гоњења икона био у одобровољавању и придобијању мухамеданаца и павликијана, које је, услед њихових религиоз

них ограничености, одбијао и саблажњивао култ икона у хришћанству. Цареви, односно државна власт у њима сконцентрисана, хтели су на рачун Цркве и њених истина, кроз компромисе, да обрате и привуку народе под своју власт. Треба знати да је византијска држава, ма колико изгледала христијанизирана, у бројним својим управљачима, била брутална деспотија, која је гушила не само сваку слободу појединаца и група, него је потчињавала, према тадашњим цезаропапистичким концепцијама, и саму Цркву покушавајући да од ње учини послушно оруђе. Најбољи доказ за то су иконоборски архијерејски сабори, на којима су, под дејством државе, масе епископа отступале од православне истине. Позната је лозинка византијских царева: „Ја сам цар и свештеник („Васілеус еімі кеі јереус“). Ту се Црква третира као привесак државе, а заборавља се да је она самостална величина, која своје биће има од Бога и у Богу, чија је мисија да преобрази свет, па тиме и државу, у циљу остварења истине и правде у њима. Црква највећу услугу чини држави кад своју праву, аутентичну, еванђелску мисију обавља, кад божанске задатке извршава.

б. Пропаганда кроз списе. Административне државне мере против икона пратила је бесомучна и лукава пропаганда срачуната на придобијање непросвећених и полупросвећених народних маса за своје сврхе. Та литература је, највећим делом, ишла за тим да се опсени простота. Из обиља тих пропагандно — полемичких списа навешћемо најважније:

Царски декрети Лава III Исавријанца. Овај цар, сам необразован и скучених интелектуалних видика, лако је подлегао плитком антииконофилском „просветитељству” и постао иницијатор не само физичког гоњења иконопоштовања, него и почетник лажне науке против икона. Декрети нису садржавали само законске формулације, но и њихово образлагање и објашњавање. У декретима та објашњења се свде на близоручко тврђење да су иконе идоли а њихово поштовање идолатрија, што је забрањено у Старом Завету (II Мојс. 20,2—5: „Не гради себи лика резана нити какве слике од онога што је горе на небу или доле на земљи, немој им се клањати нити им служити”). Декрети доктринарно даље од овога не иду. Њихова снага није у теорији, него у присили државне тираније: схватање да се црквена истина из верујућег народа може истребити једним физичким прогоном и погромом. Ту се полази од предпоставке да се вера може декретима регулисати, што је, као што смо видели, доживело неуспех и пружило лекцију свим будућим гонитељима Цркве.

Списи Константина V Копронима. Овај цар је био, по свему судећи, културнији и интелигентнији од свога претходника, али је свој таленат злоупотребио против Цркве Божје, њених светих истина и освештане традиције. За време његове владавине борба против икона није добила само највећу физичку жестину, него и пропагандну убојитост. То је обоје, тада, добило неслућене размере. Сам цар је био плодни теоретичар икономрзитељства. У његовим списима

овај покрет се је коначно теоретски уобличио. На његов правац мишљења, како се претпоставља, утицале су дворске елитне личности, међу којима и неке из корумпираних виших црквених кругова. Под његовим ауторитетом сврстала се једна читава негативна теологија. Он је, тако потстакнут, написао низ списа, које је, најпре, читао у ужем кругу истомишљеника, а затим их, исправљене, слао да се као посланице читају по провинцијама. Њихова намена је била изразито пропагандна: да се припреми јавно мњење за сазив онога сабора, који би, у духу тих списа, донео општеобавезне званичне одлуке, до чега је, као што смо видели, и дошло. Теоретска карактеристика његових списа јесте у томе: да је читаво тежиште доктринарне борбе против икона пренео из библицистичко-цитатолошких на догматско-христолшке основе, Он учи о принципијелној немогућности приказивања Христа на икони зато што се Он састоји из две природе (материјалне (човечанске) и нематеријалне (божанске), при чему је оно божанско иконописом необухвативо. Двострукост природе у Христу не може се на слици представити. Права слика Христова је, по овом учењу, не икона, него евхаристија, у којој, на мистериозан начин сам Христос себе даје ученицима. Што се тиче сликања Богородице и светитеља — могуће је, али се, каже писац, мора одбацити, јер води идолатрији, пошто оне који пребивају у слави и светлости божанској облачи у мртву материју.

Псеудо-епафанијевска литература. Између два иконопротивничка сабора, оног из 754 и оног 815. г., развила се једна плагијатска литература под именом светог оца Цркве Епифанија, писца с краја IV века, који је уживао велики ауторитет. Иконокласти су хтели да тај ауторитет искористе у своје сврхе, па су под тим именом издавали, у овоме богословски стерилном времену, своје тираде против икона. То је иначе био литерарни манир онога времена — под туђим именом кријумчарити своје погледе. Инфериорни, тако, користе супериорне. Та литература је дошла до нас у делима једнога горућег православног иконофила, цариградског патријарха Никифора (806—815), који је, због позитивног става, 815. г. збачен са патријарашког престола и протеран у прогонство, одакле је наставио да писмено брани свете иконе од њихових гонитеља. Никифоров спис у коме се оповргавају псеудо-епифанијевске тезе, носи у латинској патрологији назив „Adversus Eriphanidem”. Ту видимо да је непознати писац под именом Св. Епифанија издао разне списе: „Писмо Теодосију”, „Писмо Јовану Јерусалимском”, „Писмо цару Теодосију” и др. Касније су ови списи сакупљени уједно и названи „Догматска Писма”. Као ново, у односу на раније иконопорицатељске ставове, може се запазити тражење аргумената за познате ставове и у Новом Завету (поред оних, често навођених у Старом), као на пр.: Јн. 4,25: „Бог је дух; и који му се моле, духом и истином треба да се моле” и, нарочито, у патристици (која се, такође, користи произвољно и тенденциозно). Иначе, псеудо-епифанијевска литература развија познате, већ похабане, ставове против икона и са великим жаром пледира за њихово уклањање.

Одлуке иконопротивничких сабора 754 и 815. г.. Одлуке су нешто друго, и много јаче, од самих литерарних теза. У Византији, због нарочито тесних односа између Цркве и државе, саборске одлуке имале су обавезну законску снагу, претендујући, при том, и на просветитељски значај, чиме су постале посебан фактор иконоборства. Ови сабори, иначе, понављају иконопротивничке напоре оних времена, не помичући даље успех иконоклазма. То су, значи, синтезе већ развијених теза. Пада у очи да се у овим одлукама иде ка теоретском упрошћавању, јер су, изгледа, на иоле вишем теолошком нивоу биле неодрживе. Из теологије је прихваћено оно што се на први поглед може учинити разумљивим и оправданим. Зато се у њима више посеже ка библијским дескрипцијама, механичкој цитологији, него ли што се понире у христолошку теорију. Одлуке се више ослањају на силу него на аргументима. Елементи из којих се граде прости су, скоро вулгарни. Тако је први сабор формулисао и средно такве елементе из копронимовских списа, други се, слично, послужио псеудо-епифанијевском литературом. Потврђене су одлуке лажних сабора, а одбачена истина VII васеленског сабора о иконама. Одлуке су, у ствари, биле законска полазишта за физичко истребљење икона и иконопоштвалаца.

в. Званична доктрина. Иако иконоклазам није формирао један целовити, школски конципирани, антииконички систем, ипак, у основи његових инхерентних тирада и лицемерних софизама, делује неколико повезаних оперативних теза, које се могу свести на следеће:

да је иконопоштовање сујеверје непросвећених народних маса, што, поред осталог, може да слаби одбранбену снагу државе, јер се уздање полаже више у чудотворност икона, а мање у сопствену борбену снагу;

да су иконе које приказују недокучива небеска бића у ствари идоли које забрањује Библија;

да Христа није могуће сликом описати, јер би се тиме порицала његова божанска природа која је неописива;

да поштоваоци икона у њима поштују твар, а превиђају Творца;

да Библија нигде директно не захтева сликање икона.

Читава, дакле, доктрина као теолошко-библијска копрена, на први поглед рационална, доста заводљива и привидно прихватљива, која је покушала међу неупућенима да закљони праву истину о иконама и тиме лиши Цркву и свет њихове божанске моћи. Овде се феномен иконе прво поједностављује, па, по том, тако поједностављен, напада, негира. Тако је напр. неразликовање слике и праслике на икони као и ниподаштавање материје и оспоравање да би она могла постати инструмент Божјег величанства у иконопису. Слично је са старозаветним забранама иконописа, где се превиђа чињеница да су ове забране, као и много друго у Старом Завету, привременог значења, управљене на чување Јевреја од поклонења лажним бого-

вима, кумирима, а да не важе за хришћане који су Христовим искупљењем ослобођени идолатрије. Штавише, икона као видљив лик присуства Божјег има и чисто формалне основе у Ст. Завету, јер приликом прављења ковчега Завета Бог је наредио Мојсеју да наслика херувиме у њему. (II Мојс. 25,10; V Мојс. 10,1—5; IV Мојс. 10,34). Ова банална и стерилна икономрзитељска доктрина нарочито жестоко покушава да неутралише правилно иконишко схватање односа Божанске природе и ипостаси у Христу: у иконографији се ради о ипостаси (личности), која не може бити подељена, него, премда несливена, партиципира на икони — не по природи него по ипостаси. Овде се, очигледно, истина не тражи у суштини него у појави, која се интерпретира произвољно, у провцу својих злих прижељкивања; отстрањује се све што не улази у већ фиксирани концепт. То је иконолошка деструкција која пориче вредности иконолошке конструкције.

4.

Пада у очи необична, управо страховита жестина иконоборства. Човек би се могао у чуду питати: зар је могуће да један религиозни обичај, без обзира какав и како тумачен, изазове толики гнев и покрене тако далекосежну и жучну борбу, која је произвела невиђене потресе у Цркви и држави. Иконе су гоњене и истребљиване свим могућим средствима: ломљене, паљене, уништаване појединачно или са читавим иконостасима и храмовима у којима су се налазиле. Поштоваоци икона, иконофили, извођени су пред судове, затварани у тамнице; њима су одсецане руке, ноге, мучени свим мукама. Искрсли су бројни мученици за иконе и исповедници истине о њима. Као да су се у хришћанској држави поновила времена првих гоњења хришћана од стране незнабожаца. Физичка гоњења, као што смо видели, пратила је једна, царским декретима и иницијативама инспирисана, њиховим мудролијама исфорсирана, лажна наука: писане су књиге, памфлети, тираде. Одржавани митинзи и зборови; вођена широка пропаганда. Био је то тотални рат, вођен свим могућим средствима и на свим плановима, од физичког погрома до теолошко-филозофске расправе, срачунато од иконопротивника на уништење икона и њиховог култа као фактора православне вере и побожности. Наука, какву је налазимо у приручницима и написима о томе, још није начисто који су прави узроци овог збивања, јер мотиви који се обично наводе и које смо овде размотрили нису, чини се, били довољни да изазову такву жестину гоњења и такву снагу отпора. Разлози су сигурно дубљи и компликованији. Ми овде, сад, морамо посећи за њима. Поред, свакако, оног главног дијаболског узрока (II Кор. 11,3; II Сол. 2,9), који је узрок сваког зла, може се указати, поред већ реченог, на три изворишта помаме иконопротивништва:

а. Црква се у то време у Византији нашла на удару источњачке, претежно арабљанске, пре свега исламске, културе и јеретичког гностичко-павликијанског притиска. То је један сасвим други, хришћанској теологији туђи, монотеизам као поглед на свет, који

је, у основи, одбацивао сваку коинциденцију Бога са светом. Бог је по тим схватањима апсолутно трансценденталан свету. Провалија између Бога и материје је, значи, непремостива, па је икона као један вид тога премошћавања морала бити мета напада и ниподаштавања. Та утицај је још од почетка 7 века био веома јак и запљускивао је византијско царство. Постојала је, значи, једна одређена иконокластичка клима, штимунг, атмосфера, којој су подлегли не само неупућени световњаци, него и изванредан део црквеног клира. Тако су они који су физички побеђивали, Византијци, били у опасности да буду духовно побеђени од арабљанско-исламског света, на пољу судбоносне духовне оријентације. Зато је плитка гео-политика византијских царева прерасла у злокобну тео-политику негирања иконе као доказа боговаплоћења у свету, без обзира да ли су они тога били свесни или не.

б. Та теолошко-философска вертикала морала је, наравно, имати своју прагматичко-плотску хоризонталу: примену на односе Цркве и света (света, пре свега, у виду државе). Кад се расправа о иконама води на терену христологије ради се, у крајњој линији, о томе односу. У одбацивању иконе као могућности партиципације Божанске Христове личности (ипостаси) у материји слике треба видети, у даљој теоретској и практичној консеквенци, потискивање Цркве из света материјалне стварности у апстрактне регионе. На тај начин материја (а то овде значи: свет као држава, плотска стварност) постаје аутономна, онтократична, неподложна сталним божанским утицајима и интервенцијама. Тиме се формира теоретско-догматска подлога за оправдавање владарског самовлашћа и деспотизма на земљи у читавој сфери људских односа. Свет је, значи, постао пластичан за људе, али не за Бога. Црква се отклања као коректив за ситуацију света. Поштовање икона је, напротив, квинтесенца и манифестација божанског понирања у материју (а то значи: у овај свет, у државу, у историју). Црква се, дакле, по тајни Христовог оваплоћења може да активно бави овим светом, што у икони на чудесан начин исказује. О неком остављању света људској произвољности, о деисторизацији, о (тако схваћеној) деполитизацији, о потискивању Цркве из овоземаљског животног тока (како би се то хтело држави и свету неправде), према овој догми — не може бити говора. Црква освећује материју иконе као твари и чини је подобном за отсликавање небеских ликова, а тиме, у крајњој линији, бави се тварју уопште (укључујући, наравно, и феномен државе). У супротстваљању државе оваквом иконичком космизму Цркве треба видети један, и то можда најглавнији, мотив за патетичку инспирацију иконопротивништва, док су разне несувисле аргументације које су његови теоретичари, на том плану, изнели против икона само идејна надградња над овом практично постојећом базом, премда, привидно, функционирају као друкчије и самосталне теологумене; ту се груба политичко-земаљска мотивација заодева у перфидну просветитељску спекулацију.

в. Ми смо већ рекли да је икона аскетска, трезвеноумна моћ над стихијом греховне љрдске еудемоније. Света слика је страшна реч. Она је узор, угледање, али и укор, изобличавање. Тамо где реч (као проповед Речи Божје) умукне или буде патворена, слика може да делује као реч, да преузме (не и замени) мисију. На иконостасу у храму је оличена (али и оделотворена) једна апотеозна победа небеског света Божјег над земдаљским, злим и злотворним, приликама људским. Ту нетремице гледа свевидеће око Божје, од кога се ништа не може сакрити у души или њеној пројекцији у делу. Устремили се анђели, свеци, мученици, пророци према свештеном скупу верних да га пробуде из греховног сна и животне таме и подигну у светле висине светости. Они који са позиције власти тероришу своје ближње, мораће да осете како је танак њихов омотач неправде над којим пламти чиста светлост Божја у иконопису. Икона је неолива снага која не може да се сапне у јарам повлашћених. У њој нема лика који би правдао себичност и халапљивост. На зидовима православних храмова отпочео је процес који ће сваку мрачну и неправедну творевину, чак и паганску државу, да „крсти“ и као праведнију сазида. Тамо, у светлости иконописа, већ је отпочео обрачун Суда Божјег: праведници, и они који су њима слични, ликују у слави; неправедници, и они који су њима слични, скончавају у геени. Тамо Кајин прима одмазду за убијеног брата Авеља. Тамо Богаташ већ завиди убогом Лазару. Језавелу, која гони светог пророка Божјег Илију, растржу пси, док Илија бива огњеним колима узнесен у небо. Сплашњава разблудна гозба на Иродовом двору кад целати на кругу уносе из подрума посечену главу Јованову. Богородица, Мајка Цркве и света, својим омофором закриљује потиштене. Божански свет је на страни бедних и обесправљених. Тамо се хране гладни, исцељују болесни, васкрсавају мртви. Реализација царства Божјег стоји на видикју. Погрешно би били у иконопису видети надрастање на социјалном бедом, срачунато на алијенацију обесправљених; ту је све уперено на уклањању те беде кроз преображење човека и света. Иконишка активност није се могла допадати елити феудалног друштва. Тај слој, земљан и земљосан, тонуо је у раскоши и уживањима, непоштењу и неморалу, на рачун масе израбљиваних и понижаваних. Св. Јован Златоусти се речима, у ненадмашним реторским фигурама, обрачунавао са тим светом, стављајући им до знања да је земља, и све што је на њој, Божја својина, са којом треба поступати по Божјој вољи — да послужи потребама потребитих, док је свако присвајање и гомилање земаљских блага пљачка и прекршај Божјих заповести, због чега је, поред осталог, овај иконоидни светитељ, који је живео аскетским животом насупрот раскошном двору, био свргнут са патријарашког трона цариградског и отеран у изгнанство. Али како прогнати иконе? Шта могу земљани људи да ураде против њих у борби за свој антиикончки начин живота? Како се одбранити од иконишке струје праведности? Распра око икона била је добродошла да се сврстају међу њихове противнике. Најбољи исход за њих је склањање у опскурно царство анти-

иконичке апстракције, у мрачна скорвишта увек присутне мистике монофизитизма и докетизма. Ту се вековним лажима покушава затрпати светла стаза вере. У иконопротивништву усредсређују се све јеретичке лажи, свака теорија нихилизма, свака реч зла, свака мисао преваре. Читави, дакле, један свет, утонуо у телесност без преображења, грчевито се борио, беснео и сиктао против икона и новог живота који се у њима открива, јер су увидели, а још више осетили, да им је, такви какви су, живот ружан, неиконичан.

г. Незнање о иконама, у ондашњим условима (а у многоне и у свагдашњим), није била једноставна необавештеност о њиховом бићу и деловању, него и терен за махнита иконокластичка полазишта. Ко зна шта је икона, љуби је; ко не зна, боготвори је или је одбацује). Боготворење није мања опасност од одбацивања, јер, од иконе прави богомрског идола, а, друго, даје повода и аргументе иконопротивништву). Незнање о иконама, као степен и израз верског незнања уопште, било је велико. Христијанизација је била још увек само танка глазура на стихији још необраћеног и непреображеног света. Светлост знања још није могла да разagna тмине незнања. Незнање није само негативна неутралност, него и активна сила. То је тама, која има сатанске дубине (Јн. 8,44), и стално се бори против истине Божје (Откр. 12,1—8). То је бунт слојева бића против светлости знања о Богу. Патос незнања је у јуришању на царство истине. „Светлост је дошла у свет, али људима беше милија тама неголи светлост! јер њихова дела беху зла. Јер сваки човек који чини зло мрзи на светлост и не иде ка светлости да се не открију дела његова, а ко истину чини, долази ка светлости, да се виде дела његова, јер су у Богу учињена” (Јн. 3,19—21). Знање је препрека злу и зато су супротстављени једно другом. Где нема праве информације делује злокобна дезинформација. Неће ли се из атмосфере дезинформисаности појавити антихрист, варалица и мистификатор, који ће завести неупућен свет? Нису ли његове претече у порицању иконе као свете слике већ на делу?

5.

Црква се, истурајући из своје средине велике учене иконологе, исповеднике и мученике насупрот иконоборству — изборила. Она је победила. Победила је истином и патњом за истину. Пред том истином стропоштао се читави, антииконички настројени и до крајности ангажовани, државни апарат једног царства. Показало се и овога пута, као и толико пута у историји, да је Црква непобедива и да је патња за истину њена најбоља апологија; да, као што је Тертулијан говорио, „крв хришћана постаје семе за нове хришћане”. Та победа је за вечну небеску Цркву Божју дефинитивна. Ништа се у будућности, као теорија или гонилачки чин, против икона ново не може догодити. Иконопротивништво је за један век исцрпело све своје могућности.

Али за нас, за људе у емпиријској Цркви, процес иконоборства још траје. Старе заблуде, као што смо видели, појављују се у но-

вом руху. Зато, као што празник Недеље Православља торжествено и прокламује, морамо бити непрестано будни и чувати се сатанских стрела иконопротивништва. Треба се поново, како каже Апостол, „наоружавати свим оружјем Божјим против лукавства ђаволскога” (Еср. 6,11—16). Једно од наших оружја, по Апостолу, јесте Реч Божја, тј., у овде изнетом значењу, знање о иконама, а с тим у вези, и патња за ту Реч.

Овај приказ борбе око икона, где Црква духом истине одолева стравичним јуришима кнеза овога света говори, свакако доста речито, о религиозној вредности светих слика. Али о томе шта је икона по суштини, по себи и за нас, какво је то чудо на земљи ради којег вреди борити се и страдати — треба, обухватније, тек да објаснимо.